

INTERNET KOMMUNIKATSIYASI TA'SIRIDA O'ZBEK TILIDA YANGI
SO'ZLARNING SHAKLLANISHI

Toshtemirov Farhod Shodiyevich

Turon universiteti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu tezisdagi internet kommunikatsiyasining o'zbek tilining lug'aviy tarkibiga ta'siri va mazkur jarayon natijasida yangi so'zlarning shakllanish xususiyatlari yoritiladi. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va internet platformalarining keng ommalashuvi natijasida yangi tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklar faol ravishda paydo bo'lmoqda. Tadqiqotda internet kommunikatsiyasi orqali tilga kirib kelayotgan yangi so'zlarning shakllanish manbalari, yasash usullari hamda qo'llanish doirasi tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek tilida ingliz va boshqa tillardan o'zlashgan birliklarning faol qo'llanishi, mavjud so'zlarga yangi ma'no yuklanishi va yangi so'zlarning kommunikativ ehtiyoj asosida shakllanishi masalalariga e'tibor qaratiladi. Internet muhitida yuzaga kelayotgan leksik yangiliklar zamonaviy o'zbek tilining rivojlanish jarayonlaridan biri sifatida baholanadi.*

Kalit so'zlar: *internet kommunikatsiyasi, internet diskursi, yangi so'zlar, neologizm, leksik birlik, o'zbek tili, o'zlashma so'zlar, so'z yasashi, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli kommunikatsiya, lug'aviy tarkib.*

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va internet tarmog'ining keng ommalashuvi insonlar o'rtasidagi kommunikatsiya jarayonini tubdan o'zgartirmoqda. Internet nafaqat axborot almashish, balki yangi tushunchalar, hodisalar va kommunikativ ehtiyojlarni ifodalash uchun yangi til birliklarining shakllanishiga xizmat qiluvchi muhim muhitga aylandi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, bloglar va turli elektron platformalarda yuzaga kelayotgan yangi so'zlar zamonaviy o'zbek tilining lug'aviy tarkibidagi o'zgarishlarni yaqqol namoyon etmoqda.

Tilning lug'at tarkibi jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, texnologik va madaniy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanadi. Yangi predmet, tushuncha va hodisalarning paydo bo'lishi ularni nomlash zaruratini yuzaga keltiradi. Internet kommunikatsiyasining rivojlanishi natijasida esa bu jarayon yanada tezlashmoqda. Foydalanuvchilar yangi tushunchalarni qisqa va qulay shaklda ifodalashga intilishi natijasida yangi so'zlar, o'zlashmalar, qisqartmalar va yangi ma'noda qo'llanayotgan mavjud birliklar keng tarqalmoqda.

O'zbek internet makonida ingliz tilidan o'zlashgan birliklarning faol qo'llanishi ham mazkur jarayonning muhim ko'rinishlaridan biridir. Internet va axborot texnologiyalari bilan bog'liq onlayn, oflayn, blogger, post, layk, repost, strim, podkast kabi birliklar dastlab tor kommunikativ doirada qo'llangan bo'lsa, bugungi kunda ularning ayrimlari keng iste'molga

kirib bormoqda. Shu bilan birga, o'zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida yangi birliklar hosil qilinishi va mavjud so'zlarning yangi ma'nolarda ishlatilishi ham kuzatiladi.

Internet kommunikatsiyasining tezkorligi yangi so'zlarning ommalashish jarayoniga ham ta'sir ko'rsatadi. An'anaviy kommunikatsiyada muayyan vaqt davomida shakllanadigan ayrim leksik birliklar internet muhitida qisqa muddat ichida keng auditoriya tomonidan qo'llanilishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda faol ishlatilgan yangi birliklar boshqa foydalanuvchilar nutqiga tez kirib boradi va natijada ularning qo'llanish doirasi kengayadi. Bu holat internetni zamonaviy neologizmlarning yuzaga kelishi va tarqalishida muhim kommunikativ makon sifatida baholash imkonini beradi.

Shu jihatdan internet kommunikatsiyasi ta'sirida o'zbek tilida yuzaga kelayotgan yangi so'zlarni o'rganish zamonaviy o'zbek leksikologiyasi uchun dolzarb masalalardan biridir. Mazkur jarayonni tadqiq etish orqali tilning zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini, yangi birliklarning shakllanish manbalarini hamda ularning nutqdagi qo'llanish xususiyatlarini aniqlash mumkin.

Internet kommunikatsiyasi zamonaviy til taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlardan foydalanish ko'lamining kengayishi natijasida yangi predmet, hodisa va tushunchalarni ifodalash ehtiyoji ortib bormoqda. Mazkur ehtiyoj, avvalo, tilning lug'aviy tarkibida aks etib, yangi so'z va birikmalarning shakllanishiga sabab bo'lmoqda. Shu jihatdan internet kommunikatsiyasi nafaqat mavjud til birliklaridan foydalanish muhiti, balki yangi leksik birliklar yuzaga keladigan faol kommunikativ makon sifatida ham ahamiyatlidir.

Tilshunoslikda yangi paydo bo'lgan yoki yangi ma'noda qo'llana boshlagan so'zlar neologizmlar sifatida qaraladi. Bunday birliklarning yuzaga kelishi jamiyatdagi yangiliklar bilan bevosita bog'liq. Internet va raqamli texnologiyalar bilan bog'liq yangi tushunchalarning paydo bo'lishi esa o'zbek tilida yangi nomlash ehtiyojini kuchaytirmoqda. Natijada internet kommunikatsiyasida yangi so'zlarning bir necha manbalar asosida shakllanishi kuzatiladi.

Birinchi navbatda, o'zlashma birliklar internet leksikasining muhim qismini tashkil etadi. Ayniqsa, ingliz tili internet, dasturlash, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar sohasida xalqaro kommunikatsiya vositasi bo'lgani sababli inglizcha birliklar boshqa tillar qatori o'zbek tiliga ham faol kirib kelmoqda. Masalan, *blogger, post, layk, repost, strim, podkast, onlayn, oflayn, chat, akkaunt, kontent* kabi birliklar internet kommunikatsiyasi bilan bog'liq holda keng qo'llanmoqda. Ayrim o'zlashmalar dastlab tor soha doirasida ishlatilgan bo'lsa, internet foydalanuvchilari sonining ortishi natijasida umumiy nutqqa ham kirib bormoqda.

O'zlashma birliklarning o'zbek tilidagi qo'llanishida ularning fonetik va morfologik moslashuvi ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, ingliz tilidan kirib kelgan ayrim birliklar o'zbek tilining grammatik imkoniyatlariga moslashib, qo'shimchalar qabul qiladi: *bloggerlar, bloggerlik, postlar, layklandi, layk bosmoq, repost qilmoq* kabi shakllar yuzaga keladi. Bu holat o'zlashgan birliklarning faqat lug'aviy jihatdan emas, balki grammatik jihatdan ham o'zbek tilining faol tizimiga moslashayotganini ko'rsatadi.

Internet kommunikatsiyasi ta'sirida yangi so'zlarning shakllanishida so'z yasashning ichki imkoniyatlari ham muhim o'rin tutadi. O'zbek tilining mavjud so'z yasash modellari asosida internet va raqamli muhit bilan bog'liq yangi birliklar yuzaga kelishi mumkin. Bunda yangi tushunchalarni ifodalash uchun mavjud o'zak va affikslardan foydalaniladi. Masalan, *raqamlashtirish, onlaynlashtirish, internetlashtirish, bloggerlik* kabi birliklarda o'zbek tilining so'z yasash imkoniyatlari namoyon bo'ladi. Demak, internet leksikasining rivojlanishi faqat tashqi manbalar hisobiga emas, balki tilning ichki imkoniyatlari asosida ham amalga oshadi.

Yangi so'zlarning shakllanishida mavjud so'zlarning yangi ma'no kasb etishi ham alohida ahamiyatga ega. Raqamli kommunikatsiya muhitida ayrim umumiste'mol so'zlari yangi texnologik yoki kommunikativ ma'nolarda qo'llanmoqda. Masalan, *kanal, devor, tarmoq, profil, kuzatuvchi, do'st, hikoya* kabi birliklarning ayrimlari internet muhitida an'anaviy ma'nolaridan farqli yoki qo'shimcha ma'nolarda ishlatilishi mumkin. Bu jarayon semantik neologizmlarning shakllanishiga olib keladi. Natijada yangi so'z yaratmasdan, mavjud til birligining ma'no imkoniyatlarini kengaytirish orqali yangi tushunchalarni ifodalash imkoniyati paydo bo'ladi.

Internet kommunikatsiyasida qisqartmalar va ixcham shakllar ham yangi leksik birliklarning yuzaga kelishiga ta'sir ko'rsatadi. Tezkor muloqotga bo'lgan ehtiyoj foydalanuvchilarni so'z va birikmalarni qisqa shaklda ifodalashga undaydi. Ayniqsa, messenjerlar va ijtimoiy tarmoqlardagi norasmiy muloqotda qisqartirilgan birliklar, harfiy belgilar va aralash shakllardan foydalanish kuzatiladi. Vaqt o'tishi bilan ayrim qisqartmalar foydalanuvchilar uchun tushunarli va odatiy birlikka aylanishi mumkin.

Internet muhitida yangi so'zlarning tez tarqalishi va ommalashuvi ularning asosiy xususiyatlaridan biridir. An'anaviy kommunikatsiyada yangi birlikning keng iste'molga kirishi nisbatan uzoq davom etishi mumkin. Internetda esa bitta post, video, hashtag yoki ommaviy muhokama yangi birlikning qisqa vaqt ichida katta auditoriyaga tarqalishiga sabab bo'ladi. Shu sababli internet kommunikatsiyasi yangi so'zlarning nafaqat shakllanishi, balki ularning ijtimoiy jihatdan ommalashuvida ham muhim vosita hisoblanadi.

Bunda ijtimoiy tarmoqlarning roli ayniqsa katta. Instagram, Telegram, YouTube, Facebook, TikTok kabi platformalarda faol qo'llangan ayrim birliklar foydalanuvchilar nutqiga tez singib boradi. Masalan, *post, storis, layk, obunachi, kuzatuvchi, repost, kontent, blogger* kabi birliklarning keng tarqalishida internet platformalaridagi muntazam qo'llanish muhim omil bo'lgan. Bunday birliklarning bir qismi vaqtinchalik xarakterga ega bo'lishi, boshqalari esa uzoq muddat davomida faol ishlatilib, tilning barqaror lug'aviy qatlamiga aylanishi mumkin.

Internet kommunikatsiyasida yangi so'zlarning shakllanishi kod-almashish jarayoni bilan ham chambarchas bog'liq. Foydalanuvchilar bir matn yoki gap tarkibida o'zbekcha va inglizcha birliklardan birgalikda foydalanishlari mumkin. Ayniqsa, texnologiya va ijtimoiy tarmoqlarga oid tushunchalarni ifodalashda bunday holat ko'p uchraydi. Masalan, *post joylash, story qo'yish, link yuborish, online bo'lish, kontent yaratish* kabi birikmalarda o'zbek

va o'zlashgan birliklarning o'zaro birikishi kuzatiladi. Bu holat internet kommunikatsiyasining ko'p tilli xususiyatini namoyon etadi.

Yangi birliklarning internet orqali keng tarqalishi adabiy til me'yorlari masalasini ham kun tartibiga olib chiqadi. Internetdagi barcha yangi birliklarni adabiy tilning barqaror qismi sifatida baholash mumkin emas. Ayrim birliklar faqat norasmiy internet muloqotida qo'llanib, vaqtinchalik xarakter kasb etadi. Boshqa birliklar esa keng qo'llanish natijasida ommalashib, asta-sekin umumxalq iste'moliga kirib boradi. Shuning uchun internet leksikasidagi yangi birliklarni qo'llanish chastotasi, ma'no barqarorligi, til tizimiga moslashuvi va kommunikativ doirasi asosida farqlash muhimdir.

Shuningdek, internet kommunikatsiyasi yangi so'zlarning ekspressiv va uslubiy xususiyatlarini ham shakllantiradi. Foydalanuvchilar yangi birliklardan nafaqat muayyan tushunchani nomlash, balki o'z munosabatini ifodalash, guruhga mansublikni ko'rsatish, hazil, kinoya yoki ta'sirchanlikni yuzaga chiqarish uchun ham foydalanadilar. Shu sababli internet leksikasidagi ayrim birliklar neytral ma'nodan tashqari, muayyan uslubiy yoki emotsional bo'yoqqa ham ega bo'lishi mumkin.

Umuman, internet kommunikatsiyasi ta'sirida o'zbek tilida yangi so'zlarning shakllanishi ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda o'zlashma, so'z yasash, semantik rivojlanish, qisqartirish va mavjud birliklarning yangi kommunikativ vazifalarda qo'llanishi kabi jarayonlar o'zaro bog'liq holda namoyon bo'ladi. Internetning tezkor va keng qamrovli kommunikativ muhiti esa mazkur birliklarning shakllanishi, tarqalishi va ommalashish jarayonini sezilarli darajada jadallashtirmoqda.

Internet kommunikatsiyasining jadal rivojlanishi o'zbek tilining lug'aviy tarkibida yuz berayotgan o'zgarishlarning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlarning keng tarqalishi natijasida yangi predmet, hodisa va tushunchalarni ifodalash ehtiyoji ortib, buning natijasida yangi so'z va birikmalar faol shakllanmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, internet kommunikatsiyasi ta'sirida o'zbek tilidagi yangi birliklar, asosan, o'zlashma, so'z yasash, semantik rivojlanish va qisqartirish kabi jarayonlar orqali yuzaga kelmoqda. Ayniqsa, ingliz tilidan o'zlashgan internet va raqamli texnologiyalarga oid birliklarning faol qo'llanishi zamonaviy o'zbek leksikasining yangilanishida muhim o'rin tutmoqda. O'zlashma birliklarning o'zbek tiliga grammatik jihatdan moslashishi esa ularning til tizimiga tobora chuqurroq singib borayotganini ko'rsatadi.

Internet muhiti yangi so'zlarning shakllanishi bilan bir qatorda, ularning tez tarqalishi va ommalashuvini ham ta'minlamoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va boshqa raqamli platformalarda faol ishlatilgan birliklar qisqa vaqt ichida keng auditoriyaga tarqalishi mumkin. Biroq internetda qo'llanayotgan barcha yangi birliklar ham adabiy tilning barqaror lug'aviy qatlamiga mansub bo'lavermaydi. Ularning ayrimlari vaqtinchalik yoki tor kommunikativ doirada qo'llanadigan birliklar sifatida qoladi.

Shuningdek, internet kommunikatsiyasi ta'sirida yuzaga kelayotgan yangi so'zlar o'zbek tilining nafaqat lug'aviy, balki uslubiy va kommunikativ imkoniyatlarini ham kengaytirmoqda. Yangi birliklar zamonaviy tushunchalarni nomlash, fikrni ixcham ifodalash, kommunikativ ta'sirchanlikni oshirish va muayyan ijtimoiy guruhga mansublikni ko'rsatish kabi vazifalarni bajarishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, internet kommunikatsiyasi o'zbek tilidagi yangi so'zlarning shakllanishi, tarqalishi va ommalashuvi uchun qulay lingvistik muhit yaratmoqda. Mazkur jarayonlarni muntazam tadqiq etish zamonaviy o'zbek tilining rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, yangi leksik birliklarning til tizimidagi o'rnini belgilash hamda raqamli kommunikatsiyaning milliy til taraqqiyotiga ta'sirini chuqurroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal, D. *Language and the Internet*. 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 304 p.
2. Crystal, D. *Internet Linguistics: A Student Guide*. – London: Routledge, 2011. – 192 p.
3. Androutsopoulos, J. Introduction: Sociolinguistics and Computer-Mediated Communication. // *Journal of Sociolinguistics*. – 2006. – Vol. 10, No. 4. – P. 419–438. DOI: 10.1111/j.1467-9841.2006.00286.x.
4. Androutsopoulos, J. Multilingualism, Diaspora, and the Internet: Codes and Identities on German-Based Diaspora Websites. // *Journal of Sociolinguistics*. – 2006. – Vol. 10, No. 4. – P. 520–547.
5. Herring, S. C., Paolillo, J. C. Gender and Genre Variation in Weblogs. // *Journal of Sociolinguistics*. – 2006. – Vol. 10, No. 4. – P. 439–459.
6. Tagg, C. *The Discourse of Text Messaging: Analysis of SMS Communication*. – London: Continuum, 2012.
7. Baron, N. S. *Always On: Language in an Online and Mobile World*. – Oxford: Oxford University Press, 2008.
8. Thurlow, C., Lengel, L., Tomic, A. *Computer Mediated Communication: Social Interaction and the Internet*. – London: SAGE Publications, 2004.
9. Danet, B., Herring, S. C. (eds.). *The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online*. – Oxford: Oxford University Press, 2007.
10. Crystal, D. *The Language of the Web*. // Crystal, D. *Language and the Internet*. 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – P. 203–237.